

Etikens grunder

Anna T. Höglund

Lektor i vårdetik med
genusvetenskaplig inriktning

CENTRE FOR BIOETHICS
at Karolinska Institutet & Uppsala University

Vad är etik?

- Gott?
- Ont?
- Rätt?
- Fel?
- Ansvar?
- Plikt?
- Människosyn?
- Tvång?
- Valfrihet?
- Moral?

CENTRE FOR BIOETHICS
at Karolinska Institutet & Uppsala University

Ursprunglig betydelse

- Moral - från latinets *mos, mores*: sedvänja, vana, föreställning
- Etik - från grekiskans *ethos*: sed

CENTRE FOR BIOETHICS
at Karolinska Institutet & Uppsala University

Betydelseförskjutning

- Moral - de rådande uppfattningarna i ett samhälle om vad som är rätt och fel, ont och gott
- Etik - den vetenskapliga reflektionen över moralen (moralfilosofi)

CENTRE FOR BIOETHICS
at Karolinska Institutet & Uppsala University

Övergripande etiska frågor

- Hur bör vi leva?
- Hur bör vi vara som människor?
- Vad kännetecknar ett gott liv?
- Vad kännetecknar en rätt handling?
- Individuellt och socialt - mänsklig samlevnad

CENTRE FOR BIOETHICS
at Karolinska Institutet & Uppsala University

Etiska frågor i dagens samhälle

- Dödshjälp (eutanasi)
- Abort
- Prioriteringar i vården
- Stamcells forskning
- Fosterdiagnostik
-

CENTRE FOR BIOETHICS
at Karolinska Institutet & Uppsala University

Ett etiskt dilemma

- Värden - Vad är gott?
- Normer - Vad är rätt?
- *Ett etiskt dilemma uppstår när värden och/eller normer kommer i konflikt och det finns goda skäl för flera handlingsalternativ.*

CENTRE FOR BIOETHICS
at Karolinska Institutet & Uppsala University

Kom ihåg...

*En etisk lösning är sällan entydigt rätt -
men det finns bättre och sämre sätt att
hantera etiska dilemman på*

CENTRE FOR BIOETHICS
at Karolinska Institutet & Uppsala University

Etik och juridik

- Juridik: en institutionaliserad form av moral
- Oftast överensstämmelse mellan de två begreppen
- Men: Etiken har ingen högre instans, inga sanktioner eller möjlighet till överprövning
- Etiska normer kan utgöra grund för kritik av både rättsliga och sociala normer

CENTRE FOR BIOETHICS
at Karolinska Institutet & Uppsala University

Att fatta ett etiskt beslut:

- Vilka fakta har vi att röra oss med?
- Vilka värden står på spel?
- Hur ska vi prioritera mellan dessa värden?
- Vilken strategi skall vi välja för att realisera dessa värden?

CENTRE FOR BIOETHICS
at Karolinska Institutet & Uppsala University

Huvudfrågor inom normativ etik

- Konsekvensetik - en handling är rätt om det inte finns några handlingsalternativ som ger bättre eller mindre dåliga konsekvenser
- Pliktetik (deontologisk etik) - en handling är rätt, även om det finns alternativ som ger bättre konsekvenser, beroende på egenskaper hos själva handlingen

CENTRE FOR BIOETHICS
at Karolinska Institutet & Uppsala University

Utilitaristisk konsekvensetik

- Den handling är rätt som ger största möjliga lycka åt största möjliga antal människor
- Det goda ges företräde framför det rätta
- Det goda, i form av t.ex. välfärd och välbefinnande, skall maximeras

CENTRE FOR BIOETHICS
at Karolinska Institutet & Uppsala University

Kritik mot utilitarismen

- Den ger ett otillräckligt skydd för individen
- Fokuserar på konsekvenser, men vilka? Långsiktiga, direkta, avsedda, verkliga?
- För vem ska konsekvenserna vara goda?
- Vem avgör vad som är välfärd/nytta?

CENTRE FOR BIOETHICS
at Karolinska Institutet & Uppsala University

Pliktetisk rättighetsteori

- En handling är rätt om den respekterar vissa grundläggande rättigheter, t.ex. mänskliga rättigheter
- Rättigheterna blir handlingsrestriktioner, ramar inom vilka de bästa konsekvenserna bör eftersträvas

CENTRE FOR BIOETHICS
at Karolinska Institutet & Uppsala University

Kritik mot pliktetiken

- Kan bli stelbent, rigid och oflexibel
- Plikterna kan ge orimliga konsekvenser
- Vilka rättigheter har vi och varför?
- Vilka plikter motsvarar rättigheterna?
- Hur gör vi om två plikter kommer i konflikt med varandra? Vilken ska väga tyngst?

CENTRE FOR BIOETHICS
at Karolinska Institutet & Uppsala University

Del 2

Grundläggande vårdetik
Anna T. Höglund

CENTRE FOR BIOETHICS
at Karolinska Institutet & Uppsala University

Ökade krav på etik i vården

- Ökad biomedicinsk kompetens
- Förändrad demografisk utveckling (fler äldre)
- En mer utbildad och krävande patientgrupp
- Minskade resurser - krav på prioriteringar
- Ett mångkulturellt samhälle

CENTRE FOR BIOETHICS
at Karolinska Institutet & Uppsala University

Begreppsanvändning

- *Vårdetik* - mötet vårdare - patient
- *Medicinsk etik* - konkreta medicinska problem, t.ex. abort, eutanasi
- *Biomedicinsk etik* - medicinsk forskning och teknik, t.ex. fosterdiagnostik, transplantationer, genteknik

CENTRE FOR BIOETHICS
at Karolinska Institutet & Uppsala University

Centrala vårdetiska problem:

- Vad kan/bör vårdaren göra för patienten, utan att kränka patientens integritet och med bibehållen respekt för hans/hennes värde?
- Hur kan ett respektfullt möte ske, trots den maktobalans som föreligger mellan vårdare och patient?

CENTRE FOR BIOETHICS
at Karolinska Institutet & Uppsala University

Etiska principer i medicinsk verksamhet

- Principen att respektera personer (autonomi och integritet)
- Principen att inte skada
- Principen att göra gott
- Rättvis principen

CENTRE FOR BIOETHICS
at Karolinska Institutet & Uppsala University

Autonomiprincipen

- Individens väljer att handla som hon gör därför att hon vill det och har realistiska möjligheter till det
- Informerat samtycke - en patient förstår innebörden i och konsekvenserna av sitt samtycke och ger det utan yttre påverkan eller tvång

CENTRE FOR BIOETHICS
at Karolinska Institutet & Uppsala University

Att rättfärdiga paternalism

- Paternalism: förmynderi; man anser sig veta vad som är bäst för den andra och bestämmer och handlar å dennas vägnar. Rättfärdiganden:
- Principen att göra gott
- Autonomiprincipen (Hur skulle patienten velat ha det? Ge möjlighet till autonoma beslut senare)

CENTRE FOR BIOETHICS
at Karolinska Institutet & Uppsala University

Alternativ:

- Presumerat samtycke: förutsatt, antaget samtycke, vid t.ex. medvetslöshet
- Vikarierat samtycke: ges av anhörig (t.ex. föräldrar till små barn), sjuksköterska eller läkare, såsom man tror att patienten skulle ha valt

CENTRE FOR BIOETHICS
at Karolinska Institutet & Uppsala University

Att inte skada och att göra gott

- Att minimera skadan och maximera nyttan
- I värdekonflikter vägs aktuell skada mot framtida nytta
- Ett proportionalitetsresonemang: väga nytta mot skada, kostnader, risker

CENTRE FOR BIOETHICS
at Karolinska Institutet & Uppsala University

Rättvisepincipen

"Målet för hälso- och sjukvården är en god hälsa och en vård på lika villkor för hela befolkningen." (HSL 2§)

- Rättvis fördelning efter behov. Patienten behandlas utifrån sina egna förutsättningar, medicinska bedömningar och etiska överväganden.

CENTRE FOR BIOETHICS
at Karolinska Institutet & Uppsala University

Etiska principer - etisk teori

- Respekt- och rättvisepincipen bygger på pliktetiska resonemang
- Göra gott- och icke skada principen bygger på konsekvensetiska resonemang

CENTRE FOR BIOETHICS
at Karolinska Institutet & Uppsala University

Yrkesetik

- Kodifiering av olika yrkeskårers tradition att möta etiska dilemman relaterade till yrkesutövningen
- Riktlinjer som ska vara till hjälp vid värde- och intressekonflikter som kan uppstå i yrkesutövningen

CENTRE FOR BIOETHICS
at Karolinska Institutet & Uppsala University

Varför behövs yrkesetiska koder?

- Skydda patienten
- Professionalism
- Skydda kårens anseende

CENTRE FOR BIOETHICS
at Karolinska Institutet & Uppsala University

Etiska koder - etisk kompetens

- Reglerna speglar den goda erfarenheten
- Men: varje situation är unik
- Varseblivningen av etiska dilemman är central
- Dialog och diskussion viktigt
- En "tyst" och praktisk kunskap

CENTRE FOR BIOETHICS
at Karolinska Institutet & Uppsala University

Läs vidare i...

- Malmsten, K.: *Etik i basal omvårdnad*. Lund: Studentlitteratur, 2001
- *ICN:s etiska kod för sjuksköterskor* (finns i pdf-format på Studentportalen)
- Anna.Hoglund@bioethics.uu.se

CENTRE FOR BIOETHICS
at Karolinska Institutet & Uppsala University

